

CONTRIBUȚII CU PRIVIRE LA STUDIUL SATELOR DE COLONIZARE DIN MOLDOVA (sec. XV—XVII)

de MATEI D. VLAD

Problema unor mișcări de populație în țările române, în timpul orînduirii feudale, și mai ales problema întemeierii satelor de colonizare au fost puțin cercetate de istoriografia veche din țara noastră.

Istoricii din trecut, care, în mod întîmplător, au abordat problema satelor de colonizare, au ignorat caracterul economic și social al acestui fenomen.

Ei s-au referit îndeosebi la „consecințele etnice și politice“ ce ar fi decurs de pe urma colonizării. Ca atare, problema în sine n-a putut fi lămurită, tocmai datorită criteriilor de la care s-a pornit în explicarea ei.

Așa, de pildă, Alexandru Papadopol-Calimah afirmă că fenomenul colonizării „datează din zilele cînd, pentru a se îndrepta inpuștiirile invaziilor și ale războaielor, domnii învoiau a se aduce coloni de peste hotare, adică a se așeza slobozii în țară“¹. El caută să explice colonizarea pornind numai de la consecințele „invaziilor și războaielor“ sau de la „stricăciunile valurilor și cumplitelor vremi“².

V. A. Urechiă, reluînd problema în cadrul unei comunicări, nu a putut ajunge la înțelegerea caracterului economic și social al acestui fenomen. Referindu-se la cauzele întemeierii „sloboziilor“, el emite două ipoteze: prima, în care arată că „trebuie să recunoaștem că strămoșii noștri, ori că n-aveau conștiința naționalității de băgau în sînul națiunei române atîtea numeroase elemente etero-etnice“, iar a doua „ori că aveau deplină încredere în puterea asimilatoare, naționalizatoare, a neamului românesc“. Dintre aceste două ipoteze, V. A. Urechiă se oprește la cea din urmă, conchizînd că „întemeiată era încrederea străbună în puterea de asimilare etnică“³. Acest mod de a înțelege problema colonizării s-a transmis mai departe și a fost reluat și de alți istorici.

¹ Alex. Papadopol-Calimah, *Sloboziile în România*, în „Convorbiri literare“, XVII, nr. 12, 1 martie 1884, p. 445.

² *Ibidem*, p. 447.

³ V. A. Urechiă, *Notițe despre slobozii*, în „Analele Academiei Române“, seria a II-a, tom. IX, București, 1888, p. 25.

Astfel, Radu Rosetti, într-un capitol de câteva pagini dintr-o lucrare mai mare, caută să stabilească o legătură strânsă între fenomenul fundării satelor și unele „acte de imunitate” emise de cancelaria domnească. După părerea sa, privilegiile acordate de domnie prin actele de „slobozie” aveau drept scop „să înlesnească întemeierea unui sat pe loc pustiu sau repopularea vreunui sat depopulat, în parte sau în totalitate”, a cărui depopulare ar fi fost cauzată „de vreo împrejurare oareșicare”¹.

Alexandru Xenopol, referindu-se la scopul înființării de noi sate, merge pe linia părerilor emise de predecesorii săi. Asociindu-se acestor opinii, el considera că „dăruirile de locuri pustii aveau de scop a înmulți poporația țării prin înființare de așa-numite slobozii”².

Constantin Giurescu, în studiile sale de istorie socială, considera stabilirea pe moșie a țăranilor coloniști ca „o închinare către proprietarul locului”, asemănătoare întru totul cu a „celorlalți rumâni”³, teză care nu mai poate fi acceptată în stadiul actual al cercetărilor.

Au fost și istorici care au constatat legătura cauzală dintre starea grea a țăranimii române în epoca feudală și procesul mișcărilor de populație. Astfel, Nicolae Iorga, vorbind despre mișcările de populație din veacul al XVIII-lea, subliniază că și în veacul precedent „țăranii în multe locuri aveau grele cuvinte de nemulțumire” și că „mulți dintre dinșii își părăsiseră țara mai ales în Țara Românească, prin ținuturile dunărene pentru a scăpa de rușinea și de sarcinile rumâniei”⁴.

Considerăm că nu este aici cazul și nici locul să ne oprim mai mult asupra opiniilor vechii istoriografii cu privire la problema satelor de colonizare. Menționarea câtorva a avut drept scop să arate că problema înființării de noi sate a fost în genere greșit înțeleasă și ca atare fondul ei a rămas nestudiat de istoriografia veche. De aceea, noi socotim că studiul problemei colonizării interesează astăzi, nu numai din punct de vedere „demografic” sau „pur morfologic” cum se exprimă un bun cunoscător al satelor devălmașe românești⁵, ci mai ales sub aspect social-economic. Am arătat cu un alt prilej că țăranii coloniști se bucurau de unele înlesniri speciale⁶, fapt care îi apropia într-o oarecare măsură de regimul juridic al

¹ R. Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpîni în Moldova*, tom. I, București, 1907, p. 293.

² A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, ed. a III-a, București, 1927, p. 98.

³ C. Giurescu, *Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul*, ed. a II-a, București, 1943, pp. 27—28.

⁴ N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908, p. 40.

⁵ Vezi Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1959, p. 99.

⁶ Vezi Matei D. Vlad, *Date privind renta feudală în satele de colonizare din Țara Românească (prima jumătate a secolului al XVII-lea)*, în „Studii”, nr. 5, 1961, pp. 1235—1264; cf. și Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, pp. 99—102; cf. și V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și în Moldova (secolele XIV—XVII)*, Ed. Științifică, București, 1957, pp. 240—247; cf. P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țăranilor în țările române (pină la mijlocul secolului al XVII-lea)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1956, pp. 78—79.

țăranilor liberi. Tocmai din această cauză satele de colonizare au constituit deseori un loc de refugiu și de adăpost pentru țăranii aserviți din satele obișnuite sau din altă parte.

În studiul de față ne propunem să arătăm evoluția colonizării în Moldova, începînd din secolul al XV-lea, cînd constatăm primele ei manifestări, și pînă către sfîrșitul secolului al XVII-lea. Studiul acestui proces, în condițiile social-economice ale Moldovei din acest timp, nu numai că va întregi cercetarea asupra colonizării medievale românești, dar va permite înfățișarea unor aspecte noi și variate, neîntîlnite în Țara Românească.

În Moldova, spre deosebire de Țara Românească, procesul colonizării este mult mai vechi și mai bine oglîndit în documente. Aici, în perioada care face obiectul cercetării noastre (1400—1700) se întîlnesc aproximativ 130 de mențiuni documentare privind întemeierea a circa 130 de sate diferite¹. Dintre acestea, aproximativ 89 de sate iau ființă pe moșiile boierilor, iar restul de 41 iau ființă pe moșiile mănăstirilor. N-am întîlnit nici un document care să ateste înființarea unui sat de colonizare al cărui proprietar direct să fie însuși voievodul. Faptul acesta nu trebuie să surprindă. De altfel, și în Țara Românească numărul lor este extrem de redus. Pe de altă parte, se știe că boierii și mănăstirile nu puteau întemeia astfel de sate fără un hrisov prealabil al domnului, care, în virtutea dreptului de *dominium eminens*, era considerat ca stăpîn suprem al întregului pămînt al țării².

În afară însă de cele 130 de acte ce cuprind, să spunem așa, primele tranzacții dintre coloniști și stăpînii locului, mai există alte 35 de acte ce sînt confirmări ale actelor inițiale și care se referă la un număr de 13 sate. Numărul confirmărilor referitoare la un sat este uneori destul de mare, cum este cazul satului Vălcești al mănăstirii Galata, confirmat de 12 ori în rîstimpul dintre 9 februarie 1591 și 18 ianuarie 1679. Existența acestor acte de confirmare ne ajută să înțelegem și să cunoaștem mai bine diferite aspecte din istoria social-economică a acestor sate.

În legătură cu evoluția procesului de colonizare din Moldova³, trebuie să subliniem că pe moșiile boierești, în toată perioada cuprinsă între 1400 și 1700, întemeierea satelor de colonizare apare ca un fenomen continuu, fără întrerupere. În schimb, pe moșiile mănăstirești evoluția colonizării se prezintă ca un proces discontinuu și fragmentat, o continuitate existînd numai în rîstimpul dintre 1425 și 1475. După 1475 are loc o

¹ Intrucît multe acte privitoare la satele de colonizare s-au pierdut sau au fost distruse, cifrele de mai sus trebuie privite, oricum, ca relative.

² Cf. Ștefan Ștefănescu, *Evoluția proprietății feudale în Țara Românească pînă în secolul al XVII-lea*, în „Studii”, nr. 1, 1958, p. 58; cf. P. P. Panaitescu *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova — Orînduirea feudală*. Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 75, 78.

³ Pentru a înțelege mai bine desfășurarea procesului de colonizare în Moldova, în perioada dintre 1400 și 1700, vezi anexa de la p. 57.

întrerupere de circa un secol, cînd nu mai întîlnim nici o mențiune documentară referitoare la înființarea unor sate pe moșiile mănăstirești. Abia după 1575 acțiunea de colonizare se manifestă din nou, crescînd simțitor pînă în anul 1625, cînd se emit de către domnie cele mai multe acte privind întemeierea de sate pe moșiile mănăstirești. După 1625, fenomenul merge desorescînd pînă către sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Pe moșiile boierești, procesul colonizării fiind continuu, el atinge punctul maxim în 1450, de unde scade către 1500, crește din nou în perioada cuprinsă între 1525 și 1550, scade apoi spre 1575, de unde crește iarăși spre 1600, ca apoi să descrească către anul 1700¹.

Linia destul de sinuoasă care se observă în evoluția procesului de colonizare în Moldova trebuie pusă în legătură, în primul rînd, cu transformările economice și sociale ce se produc de la o etapă la alta, iar în al doilea rînd, cu intensificarea luptei de clasă a țărănimii².

De altminteri, în evoluția procesului de colonizare din Moldova distingem în perioada aceasta două etape caracteristice.

O primă etapă durează de la începutul veacului al XV-lea și se termină la sfîrșitul celui de al treilea pătrar al secolului următor, adică la 1575. A doua etapă ține de la această dată și pînă către sfîrșitul secolului al XVII-lea.

În prima etapă, cînd nu fusese încă desființat dreptul de liberă strămutare a țăranilor, avem de-a face mai mult cu o colonizare de ordin intern. Colonizarea internă din această vreme s-a înfăptuit în primul rînd prin forțele țărănimii moldovene, care căuta să se salveze de exploatarea feudală, fugind de pe o moșie pe alta. E drept că țaranii așezați pe pămînturile „pustii”³ sau pe cele „defrișate” au căzut iarăși sub dependența feudală a noilor proprietari de pămînt. Dar această dependență, așa cum vom arăta mai jos, era, îndeosebi la început, mult mai ușoară decît a celorlalți „vecini” obișnuiți.

În prima fază, cînd cele mai multe sate se fundează pe locuri „pustii” sau „defrișate”, acțiunea de colonizare pornește în majoritatea cazurilor din dorința stăpînilor de pămînt de a-și mări domeniile și de a pune în valoare, pe măsura dezvoltării uneltelor de producție⁴, alte terenuri prielnice pentru agricultură. Acum lărgirea rezervei feudale se făcea deseori

¹ Vezi anexa de la p. 67.

² Ne referim la intensificarea luptei de clasă a țărănimii moldovene îndeosebi în perioada secolelor XVI—XVII, ca urmare a adîncirii exploatării interne boierești și a celei externe turcești.

³ Pămînt „pustiu” era considerat pămîntul fără stăpîn (cf. P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova — Orînduirea feudală*, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 96; pentru problema locurilor „pustii” și înțelesurile multiple ale cuvîntului „pustiu”, vezi și Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, pp. 106—116.

⁴ Referitor la dezvoltarea uneltelor de producție în Moldova, și mai ales a meșteșugurilor din perioada secolului al XVII-lea, vezi studiul lui Ștefan Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., București, 1959, pp. 101—218; vezi idem *Producția meșteșugărească din Moldova și Țara Românească în sec. X—XVI*, (probleme de bază în lumina cercetărilor recente), în „Studii”, nr. 4, 1962, pp. 869—893.

„prin tăierea pădurilor ca și prin folosirea terenurilor necultivate”¹. În această privință, Engels arată că în feudalism „sporirea veniturilor moșierilor se putea obține numai prin desțelenirea de pământuri și prin întemeierea de sate noi”². De altfel, chiar statistic se poate constata că, în răstimpul primei etape, circa două treimi din numărul satelor de colonizare se întemeiază pe „locuri pustii” sau „defrișate” și numai o treime pe locul unor vechi seliști³. În schimb, în etapa a doua, cele mai multe sate iau ființă în cadrul hotarelor unor sate preexistente, dar „sparte” sau „pustiite” în momentele de grea cumpănă pentru țărani, de creștere a luptei lor de clasă.

Prima fază se mai deosebește de cea de-a doua și din punctul de vedere al originii etnice a coloniștilor. În cursul primei etape, cu excepția unui singur caz⁴, nu întâlnim nici o altă mențiune documentară referitoare la aducerea unor coloniști străini pe baza dreptului de slobozie⁵. Prima mențiune certă care atestă înființarea unui sat cu locuitori aduși dinafara granițelor și care marchează de fapt începutul perioadei de colonizare masivă în Moldova este de după anul 1575, adică aparține etapei a doua.

În prima etapă, opera de colonizare moldoveană nu este deci însoțită de acordarea unor privilegii deosebite coloniștilor, ca, de pildă, dreptul de „slobozie”. Asemenea privilegii, cum o să arătăm mai jos, caracterizează colonizarea de după 1575 și mai ales din veacul al XVII-lea⁶. După ce am arătat trăsăturile caracteristice care deosebesc o etapă de alta, să vedem în cele ce urmează cum a început colonizarea în Moldova și cum evoluează pînă la sfîrșitul perioadei ce formează obiectul cercetării noastre.

În Moldova, existența satelor de colonizare se află atestată de izvoare mult mai timpurii decît în Țara Românească. Aici, încă de la începutul

¹ Cf. Ștefan Ștefănescu, *Elemente comune de civilizație feudală în țările române și în Rusia: procesul legării de glie a țăranilor la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în „Studii”, nr. 2, 1959, p. 89; cf. și L. V. Cerepnin, *Etapele principale ale dezvoltării proprietății feudale în Rusia (pînă în veacul al XVII-lea)*, în „Anal. rom. sov.”, seria istorie, nr. 4, 1953, p. 54; și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 125, care susține că „o mare parte din satele moșnenești (obști) din țările române a fost fondată prin colonizare pe pământ destelenit, în special prin arderea și curățirea pădurii”.

² K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. XV, ed. rusă, p. 640.

³ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1963, pp. 257—258 și 445, arată că „dintre sensurile, destul de numeroase, ale apelativului seliște trebuie să acceptăm, pentru toponimie, de cele mai multe ori, dacă nu chiar totdeauna, pe cel originar, care este al etimonului bulg., seliște: ruinele sau așezarea unui fost sat”: cf. și *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Academiei R.P.R., 1958, p. 769.

⁴ Este vorba de actul din 23 februarie 1453, prin care mănăstirea lui Iașco obține dreptul „să-și întemeieze sat în hotarul mănăstirii” cu locuitori aduși „din țară streină”; și acești oameni „să aibă slobozenie” (*Documente privind istoria României*, A. sec. XIV. XV, vol. I, p. 260).

⁵ Situația aceasta ne face să presupunem că încercarea din 1453, de a coloniza moșiile cu locuitori străini, n-a dus la nici un rezultat practic. Așa se explică faptul că domnia și stăpînia de moșii au trebuit să părăsească această politică pentru aproape un secol și jumătate, după care va fi reluată din nou în condiții economice, sociale și politice deosebite.

⁶ În legătură cu aceasta, considerăm greșită părerea emisă într-o lucrare apărută în 1957, unde se susține că „încă din vremea lui Alexandru cel Bun au existat asemenea slobozii” (V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazauc, *op. cit.*, p. 240).

veacului al XV-lea, avem de-a face cu o largă acțiune de colonizare, concretizată fie în întemeierea unor sate noi, fie în refacerea celor pustiite. Pe de altă parte, în Moldova dintre anii 1400 și 1700, actele nu pomenesc nimic despre fundarea unor sate al căror stăpîn și beneficiar să fie în mod exclusiv voievodul, cum am întîlnit, de pildă, în Țara Românească¹. E drept că unele sate iau ființă și pe moșiile domnești, dar acestea sînt cedate, în baza hrisoavelor de întemeiere, boierilor ori mănăstirilor.

Astfel, la 1455 se întărește panului Duma Micaci un loc de pustie în braniștea² domnească a Bohotinului „ca să-și întemeieze sat”³. La 1579, Gheorghe, mare logofăt, obține drept de stăpînire asupra a două seliști, Toamnăanii și Uriceanii, „să-și așeze acolo sate”. Documentul face precizarea că cele două seliști „au fost drepte ale noastre, domnești, ținînd de Hîrlău”⁴.

Asemenea cazuri întîlnim și în secolul al XVII-lea. Astfel, la 1635, Vasile Lupu împuternicește cu carte domnească pe Dumitru Buhuș să-și întemeieze un sat cu locuitori străini pe care „să-i descalece, unde-și va afla un loc de sat, în braniștea domniei mele”⁵.

Stăpînii de moșii mănăstirești cer și ei permisiunea să înființeze sate pe pămînturile domnești. Astfel, la 1613 mănăstirea Neamțului obține de la Ștefan Tomșa „un loc de pustie la gura Jijiei” pentru a-și întemeia sat, precizîndu-se că „acel mai sus scris loc a fost al nostru drept domnesc”⁶.

Domnia nu acorda astfel de privilegii oricînd și oricui, ci numai atunci cînd situația și împrejurările o dictau, ca în cazul mănăstirilor, iar pentru boieri, cînd aceștia dovedeau cu fapte că nu s-au abătut de la prestarea „credincioasei slujbe”. În această privință, în majoritatea actelor se face sublinierea că domnia întărește stăpînitorilor feudali asemenea „locuri pustii” sau „seliști” numai în schimbul prestării „credincioasei slujbe”⁷.

Astfel, la 1409, Alexandru cel Bun întărește lui Pan Giurgiu Ungureanul un loc în pustie „ca să-și așeze sat” pentru că „ne-a slujit nouă cu dreptă și credincioasă slujbă”⁸. Asemenea întăriri se dau nu numai boierilor, dar și altor categorii sociale. Așa, de pildă, la 1415, același voievod dăruiește unor meșteri zugravi, lui Nichita și Dobre, două hotare de sate, Crăinicești⁹ și Leucușești, cu scopul ca cei doi meșteri, „dacă

¹ Vezi Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 1259.

² Pentru sensul termenului „braniște”, vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 121 și 138—139.

³ *Documente privind istoria României*, A. sec. XIV—XV, vol. I, p. 281.

⁴ *Ibidem*, A. sec. al XVI-lea, vol. III, p. 108.

⁵ Academia R.S.R., LXXXII/3, orig. rom.

⁶ *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVII-lea, vol. III, p. 129.

⁷ Se știe că, în caz contrar, atunci cînd un boier se făcea vinovat de „hiclenie” față de domnie, aceasta ducea, de cele mai multe ori, la confiscarea averii celui vinovat și chiar la decapitarea lui (vezi N. Grigoraș, *Contribuții la cunoașterea politicii domniei în Moldova față de proprietatea funciară condiționată* (sec. XIV—XVII), în „Studii și cercetări științifice”, seria istorie, anul XIII, fasc. 1, Iași, 1962, pp. 55—77).

⁸ *Documente privind istoria României*, A. sec. XIV—XV, vol. I, p. 18. De asemenea, la 1508 Bogdan voievod întărește lui Dusan „un loc de pustie... ca să-și întemeieze un sat” pentru că „ne-a slujit drept și credincios”, (*ibidem*, sec. al XVI-lea, vol. I, p. 58); vezi și *ibidem*, vol. III, p. 36, 59 etc.

⁹ Vezi explicația denumirii satului respectiv la Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 209.

vor avea pulintă, să întemeieze sate, să-și întemeieze cu această mai sus scrisă întărire”¹.

Alteori, ca beneficiari ai actelor domnești apar unii grămăticii ai cancelariei. De pildă, la 1438, voievozii Ilie și Ștefan, întăresc lui Mihăilă Oțul o seliște veche, pe nume Stoenesti, al cărei hotar să fie „cît s-ar putea să să așazi un sat cu cotunuri”² pentru că, precizează actul, acesta este „pisarul nostru”³. La fel, în 1456, Petru Aron întărește lui „Jurj Joilevici pisariul nostru un loc de pustie ca să-și întemeieze sat”⁴. Formula că „ne slujește nouă drept și credincios” apare și în cazul unor stăpînitori ecleziastici⁵.

Urmărind poziția socială a tuturor acelorora cărora li se întăresc „locuri în pustie” sau „seliști” pentru ca „să-și întemeieze sate”, am putut constata, pe baza unor date statistice, cu excepția cîtorva cazuri izolate, că majoritatea beneficiarilor unor asemenea acte fac parte din sinul clasei dominante feudale. Aceștia sînt în general mari boieri care ocupă funcții în divanul domnesc sau sînt „slugi credincioase” pe lângă curtea domnească, unde îndeplinesc diverse funcții administrative, fiscale sau militare.

Nu întotdeauna „locurile pustii” sau „seliștele” pe care le luau înîntă satele erau dăruite de domnie pentru „credincioasă slujbă”. Dimpotrivă, cele mai multe dintre ele erau cumpărate de stăpînii feudali respectivi. Din vînzarea lor, domnia realiza uneori venituri însemnate, atît în bani, cît și în produse. Prețul acestor pămînturi variază de la caz la caz și de la o epocă la alta. Oricum, el se ridică la sume considerabile pentru vistieria domnească:

Astfel, în 1576, Petru Șchiopul întărește lui Gavril logofăt stăpînirea peste două seliști domnești ce „s-au pustiiu”. Actul face precizarea că i-au fost date ca „să aibă a-și strînge și așeza acolo oameni”. În schimbul lor, Gavril logofăt — se arată în act — „au dat în vistieria noastră 200 de zloji tătărăști”⁶.

La 1579, Gheorghe, mare logofăt, primește două seliști ca „să-și așeze acolo sate”. În schimbul lor, el a dat domniei „șase cai buni, prețuți drept șase mii de aspri și două mii de aspri bani gata în vistierie”⁷. În această ordine de idei, interesantă este și relatarea dintr-un document din 1584. De aici rezultă că Broștoc, staroste de Putna, a venit în fața domnitorului Petru Șchiopul „și au cerșut de la domnia mea un loc pustiiu

¹ *Documente privind istoria României*, A. sec. XIV—XV, vol. I, pp. 35—36.

² Pentru înțelesul termenului „cătun”, vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 20—21.

³ *Documente privind istoria României*, A. sec. XIV—XV vol. I, pp. 155—156.

⁴ *Ibidem*, pp. 289—290. De asemenea, la 1 martie 1507, Bogdan al III-lea întărește lui „Nicoară și Cîrceiu dieci” care au slujit domniei cu dreptate și cu credință... un loc din pustie, ce este pe Răut... pentru ca să-și așeze sat” (*Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldovenești* (sec. XV—1625), Chișinău, 1961, p. 25).

⁵ Prin actul din 7 decembrie 1436, voievozii Ilie și Ștefan întăresc protopopului și părintelui Iuga două seliști, Mînzați și Strîmba, al căror hotar să fie „cît va putea să-și așeze sate și cuturi” pentru că „ne slujește nouă drept și credincios” (*Documente privind istoria României*, A. sec. XIV—XV, vol. I, p. 139).

⁶ *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVI-lea, vol. III, p. 72.

⁷ *Ibidem*, pp. 107—108. În acest document se mai face o precizare importantă, și anume că domnia „a dat acești șase cai într-o slujbă a țării”.

în ținut Putnii... cât iaste loc domnescu". Petru Șchiopul i-a întărit lui Broștoc pământul respectiv, însă numai după ce acesta „au dat domnii mele patru cai grași să fie de slujba domnii mele și de triaba țării”¹. De asemenea, la 1606, Simion Movilă întărește lui Caraiman paharnic „o seliști în țara noastră a Moldaviei din loc pustiu... ca să-și facă așezare di sat acolo”. În document se arată că pentru acea seliște Caraiman „au dat domnii meli doi cai turcești foarte buni și prețuiți drept șase sute galbini ungurești în trebuința domnii meli”².

În multe situații, îndeosebi în împrejurări financiare complicate³, domnia a recurs la vinderea „seliștilor” sau a „locurilor pustii”, din care a făcut o adevărată practică care a scos-o de multe ori din grele încurcături. Concludente în această privință sînt mărturiile cuprinse într-un act din 1632 prin care Scherlet din Zorileni și cumnatul său Tudorache obțin drept de stăpînire asupra seliștei domnești Bălăceanii din ținutul Birladului. În acest act se relatează cum domnia le-a „dat lor această seliște” cînd țara era în „mare greutate de la Poarta cinstului împărat și de la vizir și de la domnia sa hanul” și cînd „țara noastră a rămas în scădere și la mare sărăcie”. Într-o asemenea situație financiară, domnia a ținut să motiveze că toți cei „100 de ughi galbeni” au fost dați „în trebuința și în ajutorul țării”⁴.

Asemenea seliști domnești se acordau și în schimbul prestării altor servicii, legate îndeosebi de apărarea țării și a domnitorului. La 3 ianuarie 1589, Petru Șchiopul întărește lui Șeptilici armaș „un loc de pustie” în schimbul serviciilor pe care acesta le-a adus în timpul cînd „s-a ridicat asupra domniei mele și asupra țării domniei mele... un lotru dinspre țara Leșească”. Domnitorul, apreciind gestul și fapta lui Șeptilici care „a pus mîna pe acel lotru”, l-a recompensat cu acel loc de pustie „ca să-și întemeieze acolo sat”⁵.

Stăpînitorii ecleziastici cumpără și ei de la domnia locuri prielnice pentru înființarea de noi sate. Așa, de pildă, la 1577 mănăstirea Pingărați primește „o seliște din ocolul Pietrei... ca să-și întemeieze sat, să-și facă metoh pentru marfă, pentru că ocolului nu-i era această seliște de nioi un folos”, iar mănăstirea — precizează actul — „au dat domniei mele doi cai buni, să fie de trebuința țării”⁶. În majoritatea cazurilor, pămîn-

¹ *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVI-lea, vol. III, p. 250. Și numeroase alte acte dovedesc vinderea unor „seliști domnești” în schimbul unor sume de bani sau a cailor. De pildă, la 1609 se întărește lui Pătrașco mare vornic stăpînirea asupra seliștei domnești, Broștenii, „ca să-și așeze sat acolo” deoarece „el a dat domniei mele și patru cai buni prețuiți la două sute de galbini ungurești. Și încă a dat o sută cincizeci galbini ungurești în vistieria noastră”. Documentul mai precizează că „acei cai și acei bani s-au dat pentru trebuința țării, cînd a avut țara noastră Moldova nevoie, să se facă pace” (*Ibid.* n. pp. 204—205).

² *Moldova în epoca feudalismului, Documente slavo-moldovenesti (sec. al XV-lea—1625)*, Chișinău, 1961, p. 218; vezi și *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVII-lea, vol. I, p. 111.

³ Ne gîndim la unele situații financiare critice din timpul dominației otomane și legate în special de menținerea scaunului domnesc.

⁴ Academia R.S.R., *Condica Slobozia Zorileni*, nr. 53, orig. slav.

⁵ *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVI-lea, vol. III, p. 412.

⁶ *Ibidem*, p. 89.

turile pe care luau ființă satele de colonizare ce aparțineau mănăstirilor erau dăruite acestora de către domnie sau alți stăpînitori laici.

Domnia obținea foloase nu numai din vînzarea „locurilor” ori „seliștilor” pustii, ci chiar din simpla acordare a privilegiilor pentru întemeierea satelor respective. Interesante în acest caz sînt relatările cuprinse în actul din 30 aprilie 1618, privitor la întemeierea satului Scumpia. Actul precizează că Enache postelnic a venit la Radul voievod și „a vorbit și a spus... de rîndul unei seliști pe care o are de cumpărătură” și în care „n-a fost acolo nici un om și a cerut la domnia mea ca să aibă milă, să-și adune acolo oameni”. Domnitorul și-a dat consimțămîntul numai după ce s-a „întocmit cu pan Enachi postelnic” ca țaranii coloniști să plătească pentru vistieria domnească „într-un an, o sută de taleri de argint”¹. Exemplele în acest sens se pot înmulți oricît de mult.

În afară de cazurile menționate pînă aici întîlnim și situații cînd unii boieri sau chiar mănăstirile cumpărau de la alți stăpîni de moșii diferite „locuri pustii” sau „seliști” pe care ulterior le valorificau prin întemeierea de sate. Astfel, la 8 decembrie 1466, domnitorul Ștefan cel Mare întărește vînzarea pe care Tatul o face lui Bodea asupra unui „loc din pustie pe Bîrzota” pe care acesta din urmă l-a cumpărat în schimbul „a patru sute zloți gata, ca să-și facă Bodea sat și să-și fac prisacă”².

*
* * *

O problemă care se ridică în fața noastră și fără de care nu putem trece mai departe este cea în legătură cu inițiativa colonizării. Întrebarea la care trebuie să răspundem este dacă această inițiativă aparținea domniei sau feudalilor. Din capul locului subliniem că în majoritatea cazurilor inițiativa colonizării o aveau stăpînitorii teritoriali respectivi. Prin urmare, ei erau aceia care se fixau asupra hotarelor locurilor pustii și tot ei care cereau un privilegiu de înființare a satului.

Așa, de pildă, la 1438 i se întărește lui Pan Toma Băcescul stăpînirea asupra satului Negoești pentru că „și l-au fost așăzat din pustiu”³. Această referire documentară nu o putem interpreta decît în sensul că mai întîi a fost „așăzat” satul, adică întemeiat și numai după aceea slăpinul locului obține drept de stăpînire asupra lui. O mențiune similiară întîlnim și la 1446, cînd Ștefan voievod întărește boierului Mihul logofăt satul Gavrilăuți pe care „el însuși și l-a întemeiat din pustie”⁴.

Fundarea satelor pe terenuri defrișate se întîlnește și în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Astfel, la 20 martie 1584, Petru Șchiopul întărește lui Lazăr și rudelor lui un loc „ce și-au curățit ei, dinspre Trebeș, cît vor

¹ Document privind istoria României, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 273.

² *Ibidem*, sec. XIV—XV, vol. I, p. 351. Dintr-un alt act care poartă aceeași dată rezultă, de asemenea, că Popișca și nepotul său vînd pentru 150 de zloți tătărăști „un loc pustiu” lui Moico și Costea pentru ca aceștia „să-și facă sat” (*Ibidem*, p. 352)

³ *Ibidem*, p. 150.

⁴ *Ibidem*, p. 213.

putea să folosească¹ pentru a-și întemeia sat. Din documente nu rezultă însă cu claritate cui revenea sarcina amenajării ulterioare a pământului destinat înființării satului respectiv. Revenea ea proprietarului sau coloniștilor? Se pare că o asemenea sarcină era în funcție de condițiile și împrejurările locale în cadrul cărora se întemeia satul. Uneori o îndeplinea proprietarul locului prin munca țăranilor iobagi pe care-i avea în satele învecinate cu locul respectiv. Concludente în acest sens sînt precizările făcute într-un act din 1439. În document se arată cum Ivan Stîngaciul a obținut drept de stăpînire asupra unui sat de pe Rahova, deoarece „el singur au muncit de au curățit din pădure și au făcut săliște, adică satul”². Mult mai prețioasă este însă știrea, cuprinsă în actul din 3 iunie 1617, referitoare la „curăturile”³ făcute în pădure de Nădăbaico, mare vornic, pentru întemeierea unor sate. În act se spune că în fața divanului domnesc au fost înfățișate mai multe cărți de adevărire de către Toader Negrilă, fost staroste, și de către alți „oameni buni și bătrîni și de la megiașii dimprejur”. Aceștia „au mărturisit ei toți... că ei împreună... au fost și au cercetat, cu sufletele lor, niște curături” pe care Nădăbaico fost mare vornic „le-a curățit toate din făgetul întreg cu oamenii săi, cu clăci și cu vecinii săi și cu țiganii săi și cu năimiții săi, cum a putut cu averile sale drepte și cu bani gata”⁴. Totalul curăturilor menționate în act se ridică la 790. Pe locul a 290 de curături se întemeiază trei sate de colonizare, și anume: Mărvila, Mărceștii și Hrițeștii⁵. Nu știm cît pămînt intra într-o „curătură” ca să putem preciza cît de cît întinderea unui sat de colonizare. Oricum, întinderea satelor înființate pe terenuri defrișate era în funcție, pe de o parte, de greutatea impuse de defrișare, iar pe de altă parte, de cele privind strîngerea coloniștilor.

Mențiuni similare celor de mai sus întîlnim și în cazul satelor fondate pe moșiile mănăstirești. Așa, de pildă, printr-un hrisov ce poartă data de 1585—1591, mănăstirea Schitul lui Zosin obține privilegiul de a-și întemeia un sat pe „tot locul, cît loc vor fi curățit, de unde au început ei să curețe, de la gurile Săcului unde dau în Neamț și pînă unde vor fi curățit”⁶.

Din exemplele citate pînă aici rezultă deci că operația de amenajare sau „curățire” a terenurilor pustii cădea uneori pe seama proprietarului locului. De multe ori această operație preceda hrisovul domnesc de întemeiere a satului și era făcută de „vecinii”, țiganii și țăranii „năimiți”, prin aceștia din urmă subînțelegînd pe primii coloniști. Alteori operația de defrișare sau „curățire” a terenurilor era efectuată exclusiv prin munca țăranilor coloniști. De altfel, sarcina aceasta este subînțeleasă și din numărul anilor de scutiri ce se acordau coloniștilor.

¹ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. III, p. 240.

² *Ibidem*, sec. XIV—XV, vol. I, p. 163.

³ Pentru explicația termenului „curătură”, vezi Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 272; vezi și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 120 și 125—128.

⁴ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, pp. 177—179.

⁵ Ar rezulta de aici că pentru întemeierea unui sat erau necesare circa o sută de „curături”.

⁶ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. III, p. 267.

O analiză atentă a actelor arată că luarea în stăpînire a „locurilor pustii” și mai ales opera de colonizare se înfăptuiau de obicei în cursul lunilor de primăvară și vară, acestea fiind considerate ca cele mai prielnice anotimpuri. O asemenea constatare este întărită, între altele, de faptul că majoritatea privilegiilor de colonizare, și anume circa două treimi din totalul celor existente¹ sînt emise în perioada lunilor de primăvară și vară. Această situație nu poate fi pusă în legătură decît cu manifestarea luptei de clasă a țărănilor, luptă care căpăta o amploare mult mai mare în cursul acestei perioade. În timpul iernii, uneori lungă și geroasă, țărăni își consumau adesea toate rezervele alimentare și ca atare primăvara îi găsea istoviți de frig și de foame². În această situație materială, țărani luau de cele mai multe ori calea pribegiei, ale cărei urmări constau deseori în „spargerea” și „pustiirea” parțială sau totală a satelor. Consecința firească a acestor stări de lucruri s-a concretizat în tendința stăpînitorilor de pămînt de a solicita privilegiile de întemeiere a satelor tocmai în acele perioade ale anului cînd se simțea mai mult ca oricînd lipsa brațelor de muncă și totodată exista un număr mare de țărani pribegi. În asemenea împrejurări, stăpînii de moșii puteau mult mai ușor să-i ademenească și să-i atragă pe țărăni care rătăceau de pe o moșie pe alta în căutarea unor condiții mai bune de trai³.

Ademenirea țărănilor spre locurile destinate întemeierii satelor se făcea în general fără prea multă greutate, deoarece multe dintre pămînturile „pustii” se mărgineau cu domeniile boierilor și mănăstirilor ce înființau asemenea sate. Această constatare rezultă chiar din contextul actelor. Astfel, la 1439, lui Ivan Stîngaciul i se întărește un sat în pustiu „anume unde-i iaste casa lui”⁴. De asemenea, la 1443, lui Vlașin Crețescul i se confirmă stăpînirea asupra unei seliști al cărei hotar este „unde a fost casa tatălui său”⁵. Zece ani mai tîrziu, mănăstirea lui Iațco obține dreptul să întemeieze un sat „în hotarul mănăstirii, împrejurul mănăstirii, unde-i va plăcea”⁶. Fundarea de noi sate de către stăpînii teritoriali nu se făcea deci la întîmplare. Boierii sau mănăstirile trebuiau mai întîi să-și aleagă locul și apoi să obțină confirmarea domnească. Hotarul satului se preciza de obicei în textul hrisovului domnesc de întemeiere și făcea parte fie din moșia boierului sau mănăstirii respective, sau era undeva prin apropiere.

În ordinea ideilor înfățișate mai sus trebuie precizat și un alt fapt, și anume că satele de colonizare luau ființă, atît în regiunile de șes, cît

¹ Este vorba de totalul celor 130 de acte ce prevăd înființarea satelor, excluzînd confirmările.

² Cf. Ștefan Pascu, *Bobilna*, Editura Tineretului, 1957, p. 105.

³ Această constatare este valabilă îndeosebi în prima etapă a colonizării, cînd nu se desființase încă dreptul de liberă strămutare de pe o moșie pe alta (vezi P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țărănilor în țările române (pînă la mijlocul secolului al XVII-lea)*, în *Studii și materiale de istorie medie*. Ed. Academiei. R.P.R., vol. I. 1956. pp. 63—120.

⁴ *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, p. 163.

⁵ *Ibidem*, p. 197.

⁶ *Ibidem*, p. 260.

și în regiunile de deal și de sub munte¹. Cercetarea cu atenție a textului hrisoavelor moldovenești în care sînt descrise limitele „locurilor pustii” sau ale „seliștilor”, pe care urma să ia ființă satele de colonizare, ne duce la această constatare. Astfel, în multe cazuri, drept hotare naturale sînt menționate dealuri, uneori munți². În ceea ce privește satele fondate la cîmpie, acestea sînt situate îndeosebi de-a lungul vadului apelor curgătoare, respectiv lîngă o fîntînă, moară, prisacă, heleșteu etc. și unde existau „cîmp de hrană și loc de fînaț”. Actele cuprind și în această privință mărturii clare și destul de numeroase. În ceea ce privește existența fîntînilor, vom cita doar cîteva exemple.

La 1436 se întărește lui Hodco Crețovici „două locuri de pustiu pe Cula... la două fîntîni”³. De asemenea, la 1448, Petru voievod întărește lui Cernat ploșcar și fratelui său Șteful mai multe locuri în pustie din care unul „mai în jos de Vitezești, la fîntînă”⁴. Peste cîteva ani, la 1456, Petru Aron întărește lui Giurgiu grămatic, „la Fîntîna lui Berbeniță un loc de pustie să-și întemeieze sat”⁵. Zece ani mai tîrziu, în 1466, Ștefan cel Mare întărește slugilor sale Moico și Costea „un loc pustiu... la Fîntîna lui Știubei”⁶. În sfîrșit, în 1503, același domnitor întărește mai multora stăpînirea asupra unui „loc de pustiu, pe Cahove la Fîntîna lui Vlad, ca să-și facă sat”⁷.

Menționarea frecventă a fîntînilor în hotarul satelor respective demonstrează că se urmărea totdeauna ca pe lîngă „locul de hrană și de fînaț” să existe și posibilitatea procurării apei potabile⁸, necesară atît oamenilor, cît și animalelor. Această supoziție devine și mai verosimilă dacă ne gîndim la faptul că, la început, coloniștii se ocupau, nu atît cu agricultura, ci mai ales cu creșterea vitelor⁹.

În ceea ce privește dreptul stăpînului locului de a-și înființa o moară, a amenaja o prisacă, un heleșteu etc., el se înscrie în acte aproape ca o

¹ Aci opera de colonizare s-a înfăptuit îndeosebi în prima etapă, cînd defrișările și destelenirile pomenite în acte se întînesc documentar doar în regiunea dealurilor și sub munte (cf. *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1962, p. 827).

² Vezi în această privință *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, p. 124; cf. și Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 232, care susține că „depreziunile subcarpatice care constituie leagănul așezărilor omenești din țara noastră, precum și matca vieții noastre sociale, sînt, dacă nu chiar la munte, cel puțin în «podgoria» lor”.

³ *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, pp. 129—130.

⁴ *Ibidem*, p. 229.

⁵ *Ibidem*, p. 285.

⁶ *Ibidem*, p. 352.

⁷ *Ibidem*, sec. al XVI-lea, vol. I, p. 28.

⁸ Se pare că o dată cu spargerea și pustirea unui sat erau lăsate în p  rșire și unele fîntîni care ulterior secau sau a căror apă nu mai putea fi folosită. Astfel, în precizarea hotarelor unui loc pustiu din anul 1507, dăruit lui Hira Șitr  neasa „ca să-și facă sat”, se amintește ca punct de hotar de „F  nt  na Oașelor”, o fîntînă p  rșisit   în care se aruncau, probabil multe oase (*Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea vol. I, pp. 67—68); de asemenea, la 1508, Bogdan voievod întărește lui Dușman un loc de pustie „ca să-și întemeieze un sat” undeva „la Fîntîna Puturoaș  ”, o fîntînă a cărei apă nu mai era potabilă, cum rezultă din însuși denumirea ei (*Ibidem*, p. 68).

⁹ Explicația acestei const  t   constă în faptul, amintit și mai înainte, că țăranii coloniști trebuiau mai int  i să curețe teritoriul acordat st  p  nului și să-l facă c  mp roditor pentru agricultură.

condiție *sine qua non* și se află subliniat în mod expres în cuprinsul majorității hrisoavelor de întemeiere a satelor. În privința morilor, iată câteva exemple.

La 1444 se întărește lui popa Toader din Bîrlad „moara fratelui său“, precizîndu-se în act că domnitorul i-a „poruncit lui să-și facă și sat“¹. La 1517, Ștefăniță voievod înstăpînește pe Ieremia vistier cu „un loc de pustie pe Răut... unde este moara, ca să-și întemeieze un sat“². Un an și jumătate mai târziu, același domnitor confirmă lui Toader pîrcălab dreptul asupra unui loc de pustie „ca să-și facă acolo sat și loc de moară“³. La 1574, marii boieri Ion Golăi și Ieremia pîrcălab primesc „două locuri de pustie... ca să-și întemeieze acolo două sate“. În hotarul lor sînt menționate o dată un „loc de patru mori“, iar altădată un loc pentru „două mori“⁴. În sfîrșit, peste doi ani, în 1576, se întărește lui Gavril logofăt două seliști „cu locu de moară în Jijie“, pentru ca acesta „să aibă a-și strănge și așeza acolo oameni“⁵.

Mențiunile referitoare la „prisacă“, „heleșteu“, „cîmp de hrană“ etc. sînt și ele numeroase. Ne mulțumim să exemplificăm numai prin două mărturii, una aparținînd secolului al XVI-lea, iar alta celui următor. Astfel, la 1586 se întărește lui Vartic mare vornic și altora „un loc din pustie... cu heleșteu... câmpu de hrană... loc de prisacă... ca să-și facă loru-și sat“⁶. De asemenea, la 1635, Dumitru Buhuș este împuternicit de către domnitorul Vasile Lupu „a chema oameni de altă țară și să-i ducă, să-i descălece unde-și va afla un loc de sat“ în care „să aibă loc de fînaț și de arătură și de grădini și de altă hrană“⁷. Din exemplele citate rezultă, țără puțință de tăgadă, că satele de colonizare luau ființă numai în acele locuri care întruneau condițiile de viață necesare coloniștilor și totodată posibilitatea realizării unor venituri însemnate pentru boieri și mănăstiri.

Pe linia interpretărilor de pînă acum trebuie să mai elucidăm și o altă problemă, cuprinsă, de altfel, în contextul hrisoavelor de colonizare. Întrebarea la care trebuie să răspundem este dacă întinderea satelor de colonizare era sau nu delimitată prin hotare mai mult sau mai puțin precise. Noi considerăm că satele de colonizare din Moldova, atît ca întindere teritorială, cît și din punct de vedere demografic erau oarecum delimitate la o anumită suprafață și la un anumit număr de locuitori⁸. În tot cazul, ele erau mult mai mari decît cele obișnuite⁹.

¹ *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, p. 203.

² *Ibidem*, sec. al XVI-lea, vol. I, p. 111.

³ *Ibidem*, p. 150.

⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 36.

⁵ *Ibidem*, p. 72.

⁶ *Ibidem*, p. 322.

⁷ Academia R.S.R., LXXXII/3, orig. rom.; cf. și actul din 20 martie 1636 (Academia R.S.R., LXXXII/4, orig. rom.); cf. și actul din 20 august 1636 (Academia R.S.R., LXXVIII/92, orig. slav.).

⁸ Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99, care susține că „în anumite acte privitoare la colonizarea de sate în pustiu, în epoca voievodală din Moldova, avem indicații că... hotarul se întindea și era măsurat în raport cu numărul obștilor“.

⁹ Vezi aceeași concluzie și în ceea ce privește satele de colonizare din Țara Românească: Matei D. Vlad, *Date privind renta feudală în satele de colonizare din Țara Românească (prima jumătate a secolului al XVII-lea)*, în „Studii“, nr. 5, 1951 pp. 1250—1251.

Delimitarea satelor de colonizare rezultă din chiar formulările cuprinse în unele acte în care se precizează că întinderea locului „pustiu” să fie „cît va putea apuca să stăpînească din destul pentru un sat”¹, sau „cît va putea fi de agiuns fieştecăruia satu”² sau „cît vor putea să folosească destul aceste sate”³.

Numărul și suprafața locurilor „în pustie” nu corespundeau însă, în toate împrejurările, cu numărul și întinderea teritorială a satelor înființate pe hotarul acestor locuri. Asemenea concluzie rezultă cu claritate din referirile documentare. Întîlnim, de pildă, cazuri cînd se întăresc „trei locuri din pustie”, dar se precizează că hotarul lor să fie „cît vor putea să folosească⁴ cinci sate destul”⁵. Sau, alteori, se întărește numai „un loc din pustie”, dar hotarul lui să fie „cît vor putea să folosească destul patru sate”⁶.

În sfîrșit, în acte apar și situații cînd se întărește un „locu din pustiu” al cărui hotar trebuie să cuprindă atîta pămînt „cîte sate vor putea ca să-și facă”⁷. Interesant de reținut este și faptul că expresia „în destul” se întîlnește aproape în chip exclusiv numai în formularul hrisoavelor ce privesc fundarea satelor pendinte de boieri. N-am întîlnit formula „în destul” în nici un act referitor la întemeierea unor sate care să țină de mănăstiri. Această lipsă se explică, probabil, prin aceea că locurile destinate fundării satelor pe moșiile mănăstirești erau, nu atît locuri cumpărate, ci mai ales dăruite și ca atare n-a fost nevoie de o delimitare strictă a hotarelor, ca în cazul celor vîndute.

Formula „în destul” se menține cu precădere în aproape toate actele ce privesc fundarea satelor pe domeniile boierești în secolele XV și al XVI-lea. Spre deosebire însă de secolul al XV-lea, în veacul imediat următor hotarul satelor de colonizare tinde spre o delimitare mai exactă, restrîngîndu-se la un număr anumit de case. Astfel, la 1502, hotarul unui loc pustiu dat lui Dobrotă și Lupul „ca să-și facă lor-și un sat”, nu trebuia să depășească mai mult de „un sat de doizăci de case”⁸. De asemenea, la 1508, hotarul locului de pustie întărit lui Dușman „ca să-și întemeieze un sat”, trebuia să fie numai „cît poate folosi în destul un sat de douăzeci de case”⁹. O jumătate de secol mai tîrziu, în 1557, Alexan-

¹ *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, p. 26.

² *Ibidem*, p. 124.

³ *Ibidem*, p. 131.

⁴ Săcotim că P. P. Panaitescu are perfectă dreptate cînd propune traducerea verbului *оживати* în sensul de „a trăi” și nu de „a folosi” cum s-a tradus în *Colecția de documente privind istoria României, seria Moldova* (vezi *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova — Orinduirea feudală*, pp. 98—99).

⁵ *Documente privind istoria României*, A, sec. XIV—XV, vol. I, pp. 121—122.

⁶ *Ibidem*, pp. 127—128.

⁷ *Ibidem*, p. 124; cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101.

⁸ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. I, p. 5. De asemenea și locul din pustie „întărit în același an lui Maleșco și rudelor lui „ca să-și întemeieze sat” trebuia „să fie cît vor putea să folosească douăzeci de case, din destul” (*Ibidem*, pp. 10—11).

⁹ *Ibidem*, p. 68.

dru Lăpușneanu întărea lui Simion și fraților săi „un loc din pustie“ al cărui hotar „să le hie îndestul unui sat de hrană a patruzăci de case“¹.

Îngustarea treptată a suprafețelor locurilor pustii destinate colonizării la „cît poate folosi“ un sat de circa 20—40 de gospodării țărănești arată că în secolul al XVI-lea pămînturile așa-zise „pustii“ sau fără stăpîn se răriseră. Din această cauză, acum se simțea nevoia unei delimitări mult mai riguroase a hotarelor satelor nou-întemeiate. Putem chiar sublinia că etapa în care efectiv se iau sau se reiau în stăpînire, prin colonizare, cele mai multe pămînturi pustii este intervalul de timp cuprins între 1425 și 1575, punctul maxim fiind în jurul anului 1450². Acest punct corespunde și momentului de maximă fărîmițare și anarhie feudală în Moldova.

În etapa a doua a colonizării, încadrată în intervalul de timp dintre 1575 și 1700, opera de întemeiere a satelor îmbracă și alte aspecte, pe lângă cele cunoscute în prima etapă.

Primul aspect se referă la faptul că, în această etapă, majoritatea hrisoavelor domnești privește aducerea unor coloniști dinafara granițelor Moldovei. Aceștia se așază acum, nu atît pe locuri „pustii“, ci în hotarul unor foste sate ce se „risipiseră“ sau se „spărseseră“ în urma luptei de clasă a țărănilor sau în urma unor invazii turcești și tătărăști.

Astfel, începînd chiar cu anul 1576, lui Ion Golăi i se confirmă dreptul să-și întemeieze un sat, anume Draxinești, numit și Spineni, sat ce a fost pustiit și care a rămas „numai seliște din pricina oștilor și ars de tătari“³. De asemenea, în același an, Petru Șchiopul a întărit lui Gavril logofăt două seliști, Bursumenii și Lățcanii, pentru „a-și strănge și așeza acolo oameni“, precizîndu-se în act că acele „săliști au fost mai nainte drepte domnești și s-au pustiitu, când au prădat tătarăi acestu pămînt și n-au rămas nime, numai locul pustiiu“⁴. Exemplele se pot înmulți oricît de mult în această privință⁵.

Asupra procesului de „spargere“ și „risipire“ a satelor moldovene din această vreme nu vom stărui acum prea mult, deoarece și așa izvoarele

¹ *Moldova în epoca feudalismului, Documente slavo-moldovenesti (sec. XV — 1625)*. Chișinău, 1961, p. 73; vezi și actual-confirmare din 14 aprilie 1559 (*Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. II, p. 122).

² Vezi graficul nr. 1 din anexa de la p. 67; cf. și Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 115.

³ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. III, p. 79.

⁴ *Ibidem*, p. 72.

⁵ Astfel, la 6 aprilie 1579, Petru Șchiopul întărește lui Gheorghe mare logofăt două seliști, Tocmăceanii și Uriceanii, „să-și așeze acolo sate, pentru că au fost arse de tătari, cînd au prădat toată țara“ (*Ibidem*, pp. 107—108); de asemenea, la 1 septembrie 1579, Gavriil, al doilea vistier, primește o seliște, anume Biolare „ca să-și întemeieze acolo sat“, arătîndu-se în act că „de la tătari, a rămas seliște și nu era într-însa niciun suflet de om, ci a fost tot fără oameni“ (*Ibidem*, p. 121); la 30 martie 1618, Radu Mihnea dă drept lui Condrea, fost cămăraș, să-și întemeieze un sat de colonizare pe locul fostului sat Sivița, care „a rămas acest sat pustiu și a stat pustiu 25 ani, pentru că este la marginea țării și este în drumul păgînilor tătari“ (*Ibidem*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 255).

nu cuprind știri prea bogate. Este suficient însă să amintim că menționarea frecventă a „seliștilor“, începînd cu ultimul pătrar al secolului al XVI-lea și continuînd în cel următor, constituie o dovadă incontestabilă a manifestării luptei de clasă a țărănimii moldovene. De altfel, numai așa se poate explica existența numeroaselor „seliști“ pe care stăpînii de pămînt, în baza hrisoavelor domnești, caută să le repopuleze cu locuitori aduși mai ales dinfara hotarelor țării.

Pe de altă parte, trebuie să mai precizăm și faptul că în cea de-a doua etapă, opera de colonizare moldoveană nu se poate explica decît în strînsă legătură cu problema lichidării dreptului de liberă strămutare a țăranilor dependenți de pe o moșie pe alta. Se știe că pînă în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, cu toate restricțiile impuse de plata așa-numitei „găleți de ieșire“¹, țăranii dependenți se puteau totuși muta pe moșia altui feudal, îndeosebi atunci cînd erau chemați. La rîndul lor, boierii și stăpînii eclesiastici care-și colonizau moșiile cu asemenea țărani, erau siguri că aceștia din urmă nu vor fi revendicați de stăpînii de pe ale căror moșii fugiseră, deoarece acțiunea de urmărire a iobagilor se manifestă mai puternic după lichidarea dreptului de liberă strămutare.

După cum s-a dovedit în cercetările din ultimii ani, legarea țăranilor de glie în Moldova corespunde în linii mari cu legarea celor din Țara Românească, adică mijlocul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea². Și în Moldova, ca de altminteri și în Țara Românească, limitarea și în cele din urmă desființarea dreptului de liberă strămutare a țăranilor dependenți au avut repercusiuni și în ceea ce privește opera de colonizare. După această dată, opera de colonizare în Moldova se înfăptuiește îndeosebi cu forțe și elemente străine aparținînd unor populații de origine etnică diferită³.

Prima știre despre aducerea unor coloniști străini pe moșiile boierești apare într-un act din 3 ianuarie 1588, prin urmare cu aproape opt ani înainte de lichidarea totală a dreptului de strămutare. Prin acest act, Șeptilici armaș este împuternicit de domnii „să-și întemeieze un sat“ cu coloniști „ruși sau sîrbi sau greci“⁴. Pentru moșiile mănăstirești, o asemenea știre se întâlnește într-un act din 13 ianuarie 1597, adică după lichidarea dreptului de strămutare.

În cartea domnească respectivă se arată că mănăstirea Neamțului are dreptul să-și întemeieze un sat cu coloniști ce „va chema din altă țară, sau leah sau rușin sau sîrb sau grec sau valah sau ungur sau fie orice limbă vor fi“⁵. De aci înainte seria hrisoavelor domnești referitoare

¹ Cf. *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1962, p. 856.

² Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 13; vezi și idem, *Dreptul de strămutare al țăranilor în țările române (pînă la mijlocul secolului al XVII-lea)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, p. 111; vezi și studiul lui Ștefan Ștefănescu, *Elemente comune de civilizație feudală în țările române și în Rusia: procesul legării de glie a țăranilor la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în „Studii“, nr. 2, 1959, pp. 87—99.

³ În anumite cazuri, așa cum o să vedem mai jos, nu erau excluși nici țăranii moldoveni.

⁴ *Documente privind istoria României*, A. sec. al XVI-lea, vol. III, p. 370.

⁵ *Ibidem*, vol. IV, p. 155.

la aducerea unor coloniști străini este aproape neîntreruptă pînă la sfîrșitul veacului al XVII-lea.

În hrisoavele secolului al XVII-lea întîlnim mențiuni ce dovedesc că în satele de colonizare din Moldova, ca de altfel și în cele din Țara Românească¹, se puteau stabili și foștii „vecini” fugiți din cauza exploataării în afara hotarelor țării. Iată cîteva exemple.

În anul 1629, domnitorul Miron Barnovschi acordă lui Dăian un privilegiu ca să-și întemeieze un sat de colonizare pe locul seliștei Mugești, cu locuitori ce „va chema el dintr-alte țări”, dar și cu oameni „ce vor fi eșit din țara domniei mele prentre-alte țări de bogate nevoi sau de nescari greșale ce vor hi greșit, toți să aibă a veni la seliște, la Mugești”². După trecerea aproape a patru decenii, în anul 1666, Nicolae Buhuș capătă învoire domnească să pună bazele unui sat cu „streini dintr-alte țări” dar și cu „alți oameni carii au fost mai denainte vreme de acolo și aceia ca să se strângă iarăș la urmă acolia în sat”³. Pentru a-i ademini în fostul lor sat de baștină, domnia caută să-i asigure pe coloniști că „cîsla cea viache ce-au fost mai denainte vreme acolia în sat, încă s-au ras din catastiv din visterie”⁴.

Stăpîinii de moșii invitau în satele de colonizare atît „vecini” de prin alte sate străine, cît și foștii lor „vecini”. Astfel, la 1635, vistiierul Dumitru Buhuș este împuternicit „a chema”, nu numai „oameni de altă țară” pe care „să-i ducă, să-i descalece, unde-și va afla un loc de sat”, dar „și alți oameni, ce va aduce de prin satele sale și aceia să fie în pace de toate cîte scriem mai sus”⁵.

O situație analogă întîlnim și în cazul acțiunii de colonizare ce se ducea pe moșiile mănăstirilor. Așa, de pildă, mănăstirea Secul, prin actul din 2 ianuarie 1622, era autorizată să cheme în seliștea sa Vinăteri, pe lîngă oameni „din altă țară” și „vecinii lor care vor fi fugit, să-i cheme din altă țară în satul lor”⁶. La fel, în 1626, episcopia Romanului obține dreptul să-și repopuleze o seliște cu „oricîți oameni vor chema din alte țări”, dar și cu locuitori „care vor fi de acolo, de acel loc, vecini vechi și vor veni la acea seliște”⁷. Pentru acești din urmă coloniști, țărani de baștină, se cerea însă condiția ca ei să nu fie însoriși cu obligații fiscale în altă parte. Rezultă, așadar, că stăpîinii de pămînt puteau să-și fundeze noi sate și cu „vecini” de prin alte sate străine, dar numai cu „oameni care n-au

¹ Cf. Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 1256.

² Arh. st. București, *M-rea Tazlău*, VIII/18, orig. rom.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 85.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Academia R.S.R., LXXXII/3, orig. rom.; vezi și actul ce poartă data de 1 august 1657, în care găsim precizarea: „Așjdere și alții carii vor mai vini și să vor așadza acolea într-acel sat și aceia încă să fie în pace cu aceștia depreună de toate cîte mai sus scrie” (Muzeul „Lupta revoluționară a poporului”, I/144, orig. rom.); cf. și actul din 22 august 1658, la muzeul „Lupta revoluționară a poporului”, I/145, orig. rom.

⁶ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. V, p. 87.

⁷ Arh. st. București, *M-rea Bistrița*, VII/5, orig. slav; în 1617 mănăstirea Pobrata obține dreptul ca în seliștea Uriești să aducă coloniști străini „oricîți oameni vor chema acolo” dar și „oameni care au fugit din țara noastră în Țara Turcească” (*Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 97).

fost așezați nicăieri”¹ sau, cum se menționează în alte acte, „tot oameni, care n-au fost cu darea nicăieri”². Prin stabilirea unor atare condiții, domnia încerca să-și asigure o oarecare stabilitate în veniturile sale, care nu trebuiau să scadă ca urmare a fugii birnicilor în satele de colonizare. Cu alte cuvinte, domnia ține neapărat să atragă atenția mănăstirilor și boierilor fondatori de sate că este dispusă să le acorde privilegiile de colonizare, dar, în schimb, nu le poate admite să atragă în satele nou-înțemeiate țărani fugari ce aveau obligații fiscale în satele înscrise în catastifele vistieriei. Cu toate aceste restricții, mutarea țăranilor dintr-un sat în altul, care s-a practicat pe scară relativ mare în cursul secolului al XVII-lea, a constituit unul din mijloacele prin care stăpînitorii feudali au reușit să colonizeze și să pună în valoare noile pămînturi³.

În cea de-a doua etapă a colonizării și mai ales în veacul al XVII-lea, satele de colonizare s-au creat pe baza dreptului de slobozie⁴. De dreptul de „slobozie” profitau mai ales coloniștii străini și el s-a acordat îndeosebi în secolul al XVII-lea, adică în a doua fază stabilită de noi în cadrul procesului de colonizare. Durata „slobozeniei” diferă de la caz la caz, fiind în funcție de împrejurările economice și sociale locale sau de timp. De pildă, în satele de colonizare ce aparțineau boierilor, asemenea „scutiri” se acordau pe termene ce durau între doi și șase ani. Astfel, la 1602, Eremia Movilă dă carte domnească lui Gligorie mare stolnic și vătămă-nului său din satul Vertiporoh, ca „ei să fie tari și puternici cu această carte... să cheme oameni din alte țări în slobozie... sau rus sau leah sau ungar sau sîrb sau grec sau muntean”. Actul precizează că de la domnie va avea „slobozie pe trei ani acel sat”⁵. La 1666, Duca vodă

¹ Documente privind istoria României, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 273; cf. și actul din 9 februarie 1618 prin care mănăstirea Galata poate aduce în seliștea Plopii „ori cîți oameni vor chema din alte țări”, dar și „oameni nescrîși” (*ibidem*, p. 227); cf. și actul cu data (1622 septembrie 1—1623 august 31) în care se specifică: „și oameni de prin țara domniei mele însă tot oameni care n-au fost scrîși nicăieri la dabile” (*ibidem*, vol. V, p. 160).

² Cf. actele din 30 aprilie 1626 (Academia R.S.R., DXCI/26, orig. slav) și 12 martie 1627 (Arh. st. București, *M-rea Sf. Sava*, Iași, XXI/1, orig. slav).

³ Cf. Șt. Ștefănescu, D. Mioc și H. Chircă, *L'évolution de la rente féodale en travail en Valachie et en Moldavie au XIV-e—XVIII-e siècles*, în „Revue roumaine d'histoire”, t. I, nr. 1. 1962, p. 54.

⁴ Termenul „slobozie” vine de la cuvîntul slavon бoвoдa care înseamnă scutire, libertate. De altfel, într-un act din 1 mai 1661, privind scutirile acordate coloniștilor stabiliți în seliștea Lăzești se precizează că „slobozie” înseamnă scutire de dări. În act se arată: „slobodzia lor, scutirea de dări, va dura patru ani” (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, pp. 34—35); cf. și Mardarie Cozianul, *Lexiconul slavo-românesc din 1649*, ed. Gr. Crețu, București, 1900, p. 231, care atribuie slavonescului свобода sensul de scutire, libertate; cf. și dr. H. Tiktin, *Dicționar român-german*, vol. II, București, 1903, pp. 1440—1441; cf. și *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 777. Rezultă deci că termenului свобода nu i se pot acorda, în cazul nostru, decît accepția și sensul de scutire, libertate.

⁵ Documente privind Istoria României, A, sec. al XVII-lea, vol. V, p. 39.

împuternicește pe Nicolae Buhuș, mare vistier, să cheme oameni străini în satul Gînești, care „vor fi scutiți șese ani”¹.

În satele de colonizare ce aparțin mănăstirilor, dreptul de slobozie se acorda pe termene cuprinse între unu și patru ani. Astfel, la 18 ianuarie 1679, coloniștii străini ce urmau să se așeze în satul Vâlcești al mănăstirii Galata trebuiau să aibă slobozenie și să fie „în pace într-un an”². Pentru a da un exemplu și cu o scutire maximă de patru ani, amintim de coloniștii din satul Plopeni cărora, prin actul din 7 aprilie 1662, li se promitea că „vor avia slobozie în 4 ani”³.

Din documentele citate mai sus rezultă că satele care se bucurau de „scutiri” pe o perioadă mai îndelungată erau cele boierești. Durata „slobozeniei” se putea însă prelungi, atât în cazul satelor boierești, cât și al celor mănăstirești și în modul acesta se depășeau de multe ori termenele fixate prin hrisoavele inițiale care autorizau întemeierea satelor. Numai așa se explică faptul de ce rușii stabiliți în satul Jurghiceni s-au bucurat de o „slobozenie” de circa zece ani, deși actul inițial din 1 august 1657⁴, emis de Gheorghe Ștefan, le stabilise o scutire de numai patru ani. Conform celor precizate în acest act, termenul de „scutire” trebuia să expire în 1661. Dar la 22 august 1658⁵, Gheorghe Ghica, noul domnitor al Moldovei, revine asupra „slobozeniei” și o fixează la numai doi ani. După cele stabilite în acest nou act, „slobozenia” urma să expire cu un an mai devreme, față de cele arătate în primul act, adică în 1660. Nu știm ce se va mai fi întâmplat în timpul domniilor alternative ale lui Constantin Șerban și Ștefăniță Lupu, dintre anii 1659 și 1661, întrucît nu ni s-au păstrat actele respective. Fapt este că noul domnitor Eustratie Dabija, care urmează lui Ștefăniță Lupu în 1661, printr-un act din 11 aprilie 1663⁶, revine

¹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 85; cf. și actul din 4 septembrie 1699 prin care Vasile Pleșca obține de la Antioh Cantemir o carte domnească prin care este volnic să cheme și să stringă oameni străini din „țara turcească și din țara muntească și din țara leșească și din partea căzăcească și dintr-alte părți de loc”. Actul arată că acei care vor veni și se vor așeza în seliștea respectivă („*or cit de mulți ar veni*”) de la domnie vor avea „slobodzie în doi ani” (*ibidem*, vol. V, p. 225); vezi și actul din 11 aprilie 1663, în care se specifică că coloniștii străini ce urmau să se așeze în satul Jurghiceni „vor ave slobodzie și vor fi în paci patru ani” (muzeul „*Lupta revoluționară a poporului*” I/172, orig. rom.); vezi și actul din 1 aprilie 1618 prin care coloniștii străini ce urmau să vină în satul Sivița: „rus sau turc sau sârb sau muntean sau ungar sau fie de ce limbă” va fi să aibă de la domnia mea slobozenie pe cinci ani” (*Documente privind istoria României*, A. sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 257).

² *Uricariul*, vol. VII, p. 227.

³ Arh. st. București, *Episcopia Huși*, LXVII/2, orig. rom.; în legătură cu acordarea „slobozeniei” pe doi ani putem cita un act din 26 februarie 1669 prin care Duca vodă împuternicește pe episcopul Ioan de Huși, ca în satul Cirligați, din ținutul Fălciului, să cheme oameni străini „fie ce limbi or hi și vor veni de să vor așiza acolo la acel sat”. Documentul face precizarea că toți „or avia slobozie în doi ani” (Arh. st. București, *Episcopia Huși*, XLVI/3, orig. rom.); amintim și actul din 5 mai 1626, prin care Miron Barnovschi preciza pentru coloniștii din satul Conțești al mănăstirii Galata că „vor avea slobozie în trei ani” (Arh. st. București, ms. nr. 628. f. 205v, copie rom.).

⁴ Muzeul „*Lupta revoluționară a poporului*”, I/144, orig. rom.

⁵ *Ibidem*, I/145, orig. rom..

⁶ *Ibidem*, I/172, orig. rom.

din nou la situația stabilită în actul inițial, acordînd „slobozenie” pe patru ani. În acest caz, coloniștii ruși stabiliți în satul Jurghiceni trebuiau să se bucure acum de „scutiri” pînă în 1667, adică pînă la data expirării celor patru ani. După anul 1663 nu mai avem nici un act cu privire la istoria social-economică a acestui sat de colonizare. Credem însă că locuitorii din acest sat au luptat mult pentru menținerea privilegiilor stabilite în hrisovul de întemeiere a satului.

În anumite împrejurări „slobozenia” se acorda pe tot timpul domniei celui care emitea actul sau pe termen nelimitat. În această privință, demn de menționat este un act din 30 aprilie 1618 prin care coloniștii ce urmau să se așeze în satul Scumpia al lui Enache postelnic trebuiau să se bucure de unele privilegii „în veci vecilor”¹.

Sînt și cazuri cînd, în hrisovul inițial de întemeiere a satului respectiv, durata „slobozeniei” nu se indică în nici un fel. Așa, de pildă, în actul din 28 ianuarie 1588 privind satul Vorovești al mănăstirii Galata se arată doar că locuitorii coloniști vor avea de la domnie „slobozie” de toate dările și slujbele, fără a se preciza însă durata.

Scutirile față de domnie implicau probabil obligații mai mari față de stăpîinii feudali. În cazul citat mai sus se arată în mod expres: „ci să aibă a plăti sfintei mănăstiri”². Situația coloniștilor din Vorovești rămîne neschimbată timp de 35 de ani, adică pînă în 1623, cînd în baza unui act emis de Radul voievod în același an, la 1 decembrie, ei trebuiau să aibă de la domnie „slobozenie pe trei ani”, deci pînă în 1626, „pînă cînd se vor împlini acei ani care mai sus scriem”³. La 28 octombrie 1629, Alexandru voievod acordă și el o slobozenie, probabil tot de trei ani⁴. Curios este faptul că la 18 noiembrie 1629, adică numai după 20 de zile, același domnitor emite un nou act prin care coloniștii își mențin privilegiile de pînă acum, cu excepția ca „numai să aibă ei a da darea împărătească”⁵. Cu prilejul unui act emis de Moise Movilă la 3 septembrie 1631 constatăm aceeași situație în viața coloniștilor din Vorovești, fiind scutiți și de data aceasta de toate dările și slujbele, cu excepția „dării împărătești”⁶. După trecerea a circa 35 de ani de la acest act constatăm că locuitorii coloniști din Vorovești sînt iertați din nou, atît „de toate dările și angheriile câte sîntu pre alți mișei în țara domniei meli”⁷, cît și de „darea împărătească” pe care o plătiseră cu 35 de ani în urmă. Această „iertare” a avut loc, cum precizează actul, în urma insistenței țăranilor coloniști, care „ni-au arătat cărți și de la alți domni de scutială pentru căci ei sîntu poslușnici svintei mănăstiri”⁸. Din aceste exemple rezultă că țăranii coloniști luptau din răspuțeri pentru menținerea condițiilor stabilite între ei și stăpîinii feudali respectivi, condiții consemnate

¹ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 273.

² *Ibidem*, A, sec. al XVI-lea, vol. III, p. 373.

³ *Ibidem*, sec. al XVII-lea, vol. V, p. 249.

⁴ În original este loc alb (vezi Arh. st. București, *M-rea Galata*, X/13, orig. slav).

⁵ *Ibidem*, X/10, orig. slav.

⁶ Arh. st. București, *M-rea Galata*, X/15, orig. slav.

⁷ *Ibidem*, X/21, orig. rom.

⁸ *Ibidem*; vezi și actul din 30 decembrie 1669; *ibidem*, X/22, orig. rom.

în hrisoavele inițiale de întemeiere a satelor de colonizare. Aceste condiții erau totdeauna invocate de țărani coloniști în cazul în care stăpînii feudali căutau să le răpească drepturile fixate prin hrisev domnesc. Ei au reușit, prin lupta lor, să-și mențină privilegiile stabilite. Această constatare este atestată și de confirmările care privesc istoria social-economică a satului Vâlcești al mănăstirii Galata. Apărut ca sat de colonizare în baza hrisevului din 9 februarie 1591, locuitorii coloniști din Vâlcești erau scutiți la această dată de o serie de dări și slujbe față de domnie, cu excepția ca „numai să aibă a da darea împărătească”¹. Coloniștii își mențin aceste privilegii neschimbate pînă la 31 decembrie 1669, adică timp de 78 de ani². După această dată se pare că au intervenit modificări în raporturile existente între coloniști și mănăstirea Galata, modificări care au înrăutățit situația coloniștilor și i-au determinat să fugă și să „spargă” satul. Numai așa se explică faptul de ce la 18 ianuarie 1679, deci după un răstimp de zece ani, domnitorul Gheorghe Duca este nevoit să dea un nou act mănăstirii Galata, pentru același sat, Vâlcești. Prin acest nou act, mănăstirea este volnică să cheme în satul respectiv, rămas probabil complet pustiu, „cameni străini, din țara leșască, din țara ungurească și dintr-alte părți, să vie cât de mulți”. Actul mai precizează că „după ce vor veni și să vor așeza”, de la domnie „vor fi în pace într-un an” de toate dările și slujbele, „oricâte s-ar întimpla în țara domniei mele”. Pentru ademenirea coloniștilor, domnia pare a fi foarte categorică în poruncile date dregătorilor domnești, făcîndu-i atenți că „întru nimic de dănsii să nu vă atingeți, ce foarte în bună pace să fie, iar cine s-ar ispiți dintre slujitorii ai învălu, de mare certare vor fi de la domnia mea”³. În toate cazurile pe care le cunoaștem și în care stăpînii feudali n-au respectat condițiile stabilite inițial, țărani coloniști și-au manifestat nemulțumirea și au reușit în cele din urmă să determine pe stăpîni să le respecte drepturile inițiale.

O problemă strîns legată de durata „slobozeniei” în cele două categorii de sate, boierești și mănăstirești, este aceea a „scutirilor”. Cu alte cuvinte, este necesar să arătăm dacă volumul „scutirilor” ce se acordau coloniștilor în timpul „slobozeniei” era total sau parțial și în ce măsură era sau nu respectat de proprietarii respectivi. În această ordine de idei putem spune că actele sînt destul de numeroase și mult mai concludente decît în alte privințe.

Din majoritatea documentelor referitoare la colonizarea moldoveană din această epocă rezultă că locuitorii coloniști erau scutiți de aproape toate dările și obligațiile pe care în mod obișnuit le aveau țărani pămînteni. O excepție se făcea numai în legătură cu „darea împărătească” pe

¹ Documente privind istoria României, A, sec. al XVI-lea, vol. IV, p. 3.

² Academia R.S.R., XLVI/133, orig. slav.; vezi și actul din 25 mai 1659, la Academia R.S.R., XLVI/136; sau actul din 20 aprilie 1666, la Academia R.S.R., XLVI/132, orig. slav.

³ „Uricariul”, vol. VII, p. 227.

care trebuia s-o achite uneori și coloniștii, îndeosebi cei așezați pe moșile mănăstirești. Așa, de pildă, coloniștii din satul Onțești al mănăstirii Neamțului, conform celor precizate în hrisovul din 13 ianuarie 1597, erau scutiți pe toată durata „slobozeniei“ de orice munci și dări față de domnie: „nici să ne muncească nouă nici o muncă, nici să ne plătească iliș, nici 50 aspri, nici gorștină de oi, nici de porci, nici sulgiu de vaci, nici pentru oi și nici o dabilă“¹. Domnia pare a fi însă destul de prevăzătoare față de vistierie și hotărăște ca țărani coloniști din satul citat mai sus „să aibă a da birul împărătesc o singură dată pe an și altceva nimic în acei ani“. Actul mai precizează că nimeni dintre slugile domnești „dăbilari sau mari vatavi sau globnici sau deșugubinari sau alții din ei cu alte treburi să nu îndrăznească a intra în satul lor să-i învăluiască“². După cum vedem, pe lângă „scutirile“ amintite, se interzice dregătorilor domnești de a pătrunde în hotarul satelor de colonizare. Asemenea „scutiri“ se întâlnesc și în secolul al XVII-lea, atât pentru coloniștii din satele mănăstirești³, cât și pentru cei din satele boieresti⁴. Volumul acestor „scutiri“ ne ajută să vedem care era deosebirea dintre regimul juridic al coloniștilor și cel al pămîntenilor. În tot cazul, regimul juridic al celor dintii era mult mai ușor. Aceasta rezultă și din faptul că domnia ținea să precizeze în multe acte că țărani coloniști nu trebuie asimilați cu cei dependenți în ceea ce privește cuantumul dărilor în produse și al prestațiilor în muncă. Într-o serie de asemenea acte, după ce se înșiră înlesnirile care se fac țăranilor coloniști, se adaugă că ei nu trebuie să plătească „nici o angherie din câte sînt pe alți săraci ai domniei mele“⁵, adică

¹ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. IV, p. 155.

² *Ibidem*, p. 155; cf. și actul din 2 ianuarie 1622 referitor la satul de colonizare Vinători al mănăstirii Secul, în care se spune dregătorilor domnești, între altele, următoarele: „să nu aveți nici o treabă cu acest sat“ (*ibidem*, sec. al XVII-lea, vol. V, p. 87); alteori domnia pare mult mai categorică în poruncile date către dregătorii domnești. Astfel, într-un act din 7 aprilie 1662 referitor la coloniștii din satul Plopeni al episcopiei Huși, se arată: „apoi cine-i va învălui preste cartia domnii mele bine să știe că acela slujitoriu va fi de certare de la domnia mea“ (Arh. st. București, *Ep. Huși*, LXVII/2, orig. rom.); cf. și actul din 26 februarie 1669, la Arh. st. București, *Episcopia Huși*, XLVI/3, orig. rom.

³ Astfel, în actul din 28 octombrie 1629 se arată că locuitorii coloniști din satul Vorovești al mănăstirii Galata aveau „slobozenie“ de la domnie ca „nici darea să nu dea, nici iliș să plătească, nici 50 aspri, nici sulgiu de vaci și nici de oi, nici o angherie să nu dea pînă cînd se vor împlini acei ani pe care îi scriem mai sus“ (Arh. st. București, *M-rea Galata*, X/13, orig. slav); cf. și actul din 18 noiembrie 1629, *ibidem*, X/10, orig. slav; cf. și actul din 3 septembrie 1631, *ibidem*, X/15, orig. slav; cf. actul din 23 septembrie 1666, *ibidem*, X/21, orig. rom.; cf. actul din 30 decembrie 1669, *ibidem*, X/22, orig. rom.

⁴ În actul ce poartă data de 16 martie 1629 se precizează că toți coloniștii care se vor stabili în siliștea Mugești a boierului Dăian, de la domnie „vor avea slobodzie“ că „nici un lucru domniei mele nu vor lucra, nici dajde nu vor da, nici iliș, nici sulgiu, nici o angherie, câte sîntu pre alți misei a domniei mele“ (Arh. st. București, *M-rea Tazlău*, VIII/18, orig. rom.); cf. și actul din decembrie 1633, la Arh. st. București, *M-rea Galata*, VI/21, orig. slav; cf. și actul din 12 martie 1656, „Uricariul“, vol. XI, pp. 283—284; cf. și actul din 1 mai 1661, la N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, pp. 34—35; cf. și actul din 22 aprilie 1666, *ibidem*, vol. VI, p. 85.

⁵ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 227; cf. și actul din 2 ianuarie 1622, *ibidem*, vol. V, p. 87.

din cele impuse țăranilor aserviți. Alteori se spune că „să fie în pace de toate angheriile, cîte sînt asupra altor săraci ai domniei mele“¹ sau înțîlnim și formula : „de alte dări și anghirii, de toate ce sîntu pre alți mișei în țara domniei mele, nime întru nemic să nu-i învăluiască“². Pe linia aceleiași interpretări, interesant este și documentul din 4 septembrie 1699 în care se precizează că locuitorii coloniști ce urmau să se așeze într-o seliște a logofătului Vasile Pleșca trebuiau să aibă „slobozie“ de toate dările și slujbele „iar cu țara nu vor hi amestecați“³. Într-un alt act din 18 ianuarie 1619, coloniștii din satul Șivița al lui Condi, mare vameș, cu excepția plății a „o sută galbeni ungurești pe an“, erau scutiți de orice „alte dabile cîte vor fi pe restul țării domniei mele“⁴. Pentru coloniștii din satele Sasul, Lăturișeni și Gurbănești se face de asemenea precizarea : „iar dacă se mai adaugă vreo dabilă asupra țării domniei mele, pentru nevoi și greutăți care cad asupra țării domniei mele și de acelea toate să fie în pace“⁵. De aici rezultă că locuitorii din satele de colonizare, datorită privilegiilor acordate, se bucurau de condiții mai ușoare de trai, ceea ce îi deosebea de țăranii din satele aservite.

În unele documente se întîlnesc cazuri cînd țăranii coloniști erau „scutiți“ și de plata „birului împărătesc“. Asemenea „scutiri“ erau în general de scurtă durată, reducîndu-se adeseori la numai cîteva luni. Iată cîteva exemple.

În hrisovul de fundare a satului Priseaca de pe moșia mănăstirii Pobrata, emis de Eremia Movilă la 25 februarie 1606, nu se amintește nimic de plata „dării împărătești“⁶. La aproape șase luni de la emiterea actului citat mai sus, noul domnitor Simion Movilă emite un nou act la 16 august 1606, prin care nu mai respectă prevederile inițiale, ci hotărăște ca locuitorii coloniști „să aibă a da numai birul cel mare împărătesc și altceva nimic, pentru că sînt la drumul mare și sînt mîncăți de toți“⁷. Cu toată compasiunea pe care o manifestă Simion Movilă pentru coloniștii din satul Priseaca, constatăm însă că prevederile stabilite în hrisovul de întemeiere a satului au fost călcate în picioare. Este posibil ca cele circa șase luni să fi fost suficiente pentru ademenirea și strîngerea coloniștilor.

O situație similară constatăm și cu prilejul actelor ce privesc istoria social-economică a satului de colonizare Șivița. Comparînd seria de acte

¹ Cf. actul din 17 aprilie 1626, la Arh. st. București, *M-rea Bistrița*, VII/5, orig. slav.

² Cf. actul din 7 aprilie 1662, la Arh. st. București, *Episcopia Huși*, LXVII/2, orig. rom.; cf. și actul din 5 mai 1626, la Arh. st. București, ms. nr. 628 f. 205v, copie rom.; cf. și actul din 17 noiembrie 1629, la Arh. st. București, *M-rea Galata*, VI/19, orig. rom.; cf. și actul din 8 iulie 1635, la Academia R.S.R., LXXXII/3, orig. rom.; cf. și actul din 1 august 1657, la muzeul „*Lupta revoluționară a poporului*“, I/144, orig. rom.; cf. și actul din 22 august 1658, *ibidem*, I/145, orig. rom.; cf. și actul din 26 februarie 1669, la Arh. st. București, *Episcopia Huși*, XLVI/3, orig. rom.; cf. și actul din 31 ianuarie 1696, „*Uricariul*“, vol. V, pp. 244—245.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 225.

⁴ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 307.

⁵ Vezi actul din 12 martie 1627, la Arh. st. București, *M-rea Sf. Sava*, Iași, XXI/1, orig. slav.

⁶ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. II, pp. 8—9.

⁷ *Ibidem*, p. 60.

referitoare la acest sat, trebuie să reținem deocamdată că la 30 martie 1618¹ Radul voievod a emis actul de întemeiere a satului. La două zile după această dată, adică la 1 aprilie 1618, același domnitor îi acordă „slobozenie pe cinci ani“ de toate dările și slujbele „până când se vor împlini toți acei ani mai sus scriși“². După cele precizate în acest act, coloniștii urmau să se bucure de scutiri până la 1 aprilie 1623, adică până în momentul expirării termenului „slobozeniei“. Domnitorul nu respectă însă prevederile stabilite și constatăm că la aproape 10 luni de la acordarea celor 5 ani de „slobozenie“, cu prilejul unui act din 18 ianuarie 1619, coloniștii din Șivița sînt obligați să dea domniei „o sută galbeni ungurești pe an, cincizeci ughi să dea la ziua sfintei Boboteze, iar cincizeci ughi să dea la ziua sfinților apostoli Petru și Pavel“³.

Analiza actelor referitoare la istoria social-economică a celor două sate amintite mai sus arată, pe de o parte, că înlesnirile ce se promiteau coloniștilor aveau drept scop să-i ademenească și să-i atragă mai ușor pe moșiile unde se simțea mai acut nevoia brațelor de muncă, iar pe de altă parte, că asemenea „scutiri“, deși se prelungeau uneori mai mulți ani în șir, până la urmă cădeau totuși în desuetudine în parte sau în totalitate.

Din cercetarea documentelor de mai sus se mai poate observa că plata „dării împărătești“ se făcea, ca și în Țara Românească, tot în două rate sau „cîștiuri“⁴. Aici se plăteau uneori în timpul verii și iernii, adică la 29 iunie (ziua sf. Petru și Pavel) și la 6 ianuarie (ziua de Bobotează). Predomina însă sistemul „soroacelor“ de primăvară și toamnă⁵. Sistemul plății în două rate trebuie considerat ca o favoare acordată țăranilor numai sub presiunea luptei pe care aceștia o duceau împotriva stăpînilor de pămînt.

Regimul juridic al țăranilor coloniști se mai deosebea de al celorlalți săteni și prin modul perceperii „dării împărătești“. Aceasta era strînsă și dusă la vistieria domnească chiar de țăranii coloniști. Concludente în această privință sînt actele care privesc istoria social-economică a satului Vălești al mănăstirii Galata. Acest sat este scutit încă de la întemeierea sa din 1591 de o serie de dări și slujbe, cu obligația ca „numai să aibă a da darea împărătească“⁶. Deși satul aparține mănăstirii, constatăm însă că nu ea este aceea care strînge și duce darea împărătească la vistieria domnească, ci țăranii coloniști. În această privință se arată expres: „Și ei singuri să aibă a o strînge și a o aduce în mîinile domniei mele“⁷.

¹ Documente privind istoria României, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, pp. 255—256.

² *Ibidem*, pp. 257—258.

³ *Ibidem*, p. 307.

⁴ Vezi Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 1238.

⁵ Cf. actul din 30 aprilie 1618 prin care coloniștii ruși și polonezi stabiliți în satul Scumpia al lui Enache postelnic aveau obligația ca să dea „într-un an o sută de taleri de argint, cincizeci de taler: să dea la sfîntul mare mucenic Gheorghe și cincizeci de taleri să dea la sfîntul marele mucenic Dimitrie“ (*Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 273); cf. și actul din 12 martie 1627 (Arh. st. București, *M-rea Sf. Sava*, Iași, XXI/1, orig. slav); cf. și actul din 18 martie 1664, la Arh. st. București, *M-rea Galata*, I/11, orig. slav.

⁶ Documente privind istoria României, A, sec. al XVI-lea, vol. IV, p. 3.

⁷ *Ibidem*.

Această mențiune o întâlnim în mod constant în toate cele 11 acte de confirmare care privesc istoria social-economică a acestui sat pînă la actul din 20 aprilie 1666 inclusiv¹. Și coloniștii din satul Mănjăști al mănăstirii Galata, conform actului din 31 ianuarie 1696, aveau drept obligație „a da pe anu de om câte trei galbeni“. Documentul precizează că acei galbeni singuri coloniștii trebuiau „să-i aducă la vistieria domniei mele“². Într-un act din 4 septembrie 1699, referitor la coloniștii dintr-o seliște a lui Vasile Pleșca, se arată că pentru cislă ei „or veni la domnia mea și-i vom tocmi cu rupta... de vor da pe an la vistierie pe tocmala lor“³. Rezultă din aceste exemple că domnia intra de multe ori în raporturi directe cu țărani coloniști, fie cu prilejul ducerii „dării împărătești“ la vistierie, fie cu prilejul altor pricini de judecată sau de altă natură, legate în general de nerespectarea prevederilor stabilite în hrisoavele inițiale de întemeiere. Aceste stări de lucruri confirmă faptul că și în situația satelor de colonizare din Moldova veacului al XVII-lea, scara raporturilor feudale începe să se destrame și să se rupă, fenomen ce se concretizează în stabilirea unor raporturi directe între domnie și țărani coloniști.

În încheierea aspectelor privind opera de colonizare din Moldova, în răstimpul celor trei secole care au făcut obiectul cercetării noastre, merită să reținem un ultim aspect mai important. Acest aspect constă în aceea că pe măsură ce regimul de colonizare se consolidează, el începe să se extindă și să se impună cu precădere și în celelalte sate aservite, unde nu se amintește de aducerea unor coloniști străini.

Dovada cea mai concludentă pentru ilustrarea acestui fenomen o constituie existența unor acte din secolele XVI—XVII din care se poate vedea că satele la care se referă documentele respective, deși nu sînt sate de colonizare, se bucură însă de un regim asemănător.

Astfel, dintr-un act ce poartă data de 18 aprilie 1576, observăm că Petru Șchiopul scutește satul Stroești al mănăstirii sf. Sava de toate „dările și slujbele“ pe care le cunoaștem din enumerarea făcută satelor de colonizare, cu singura condiție ca „numai birul împărătesc să aibă a da“⁴. În legătură cu acest sat merită să mai semnalăm și faptul că după scurgerea a 55 de ani de la hrisovul amintit mai sus, locuitorii de aci plătesc dajdea la fel ca și coloniștii, după sistemul „ruptorii“, fiind obligați să dea „numai o sută de zloți: treidzăci și trei de zloți să-i dea de acum, april în dzi întâiu, pînă la săntă Maria cea mare; și din săntă Mărie să strângă iarăși 33 de zloți, să-i dea la Crăciun; și den Crăciun pînă la luna lui april cāndu să va împlea anul să dea iarăși 33 de zloți“. Tot prin acest act li se mai interzice dregătorilor domnești de a turbura pe locuitorii satului Stroești „de toate sântu pre alți mișei și pre altă țară a domniei mele“⁵. Un an și ceva mai târziu are loc o modificare a cuantumului „dăjdii împărătești“, în sensul că țărani datorează acum

¹ Academia R.S.R., XLVI/132, orig. slav.

² „Uricariul“, vol. V. pp. 244—245.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 225.

⁴ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVI-lea, vol. III, p. 66; cf. și *ibidem*, p. 424; cf. și *ibidem*, sec. al XVII-lea, vol. IV, p. 375.

⁵ Academia R.S.R., DXCI/33, orig. rom.

domniei numai „șease galbeni, însă dentr-acești bani, trei galbeni la svântul măcenic Gheorghie, iar trei galbeni să dea la svântul marele măcenic Dimitrie, iar alte mărunțișuri nemică să nu dea cu țara”¹. Observăm că o dată cu micșorarea quantumului dădii împărătești se modifică și sistemul plății, atît din punctul de vedere al „soroacelor”, cît și din cel al „ciștiurilor”, trecîndu-se de la sistemul plății în trei rate la cel în două. O situație similară se oglindește și în actele din 24 martie 1626² și 27 august 1630³, pentru satele Averești, Giurov și Necorești. La fel, în actele din 22 februarie 1633⁴, 20 februarie 1663⁵ și 19 martie 1664⁶ pentru satul Ulmi al mănăstirii Galata, sat scutit de toate „angheriile care sînt asupra celorlalți săraci ai noștri din țara domniei mele”, cu singura excepție ca „să aibă ei a da darea haraciului, odată într-un an”⁷. În sfîrșit, din analiza altor acte care prevăd îndeosebi prima jumătate a secolului al XVII-lea — actele din 7 martie 1618⁸, 12 noiembrie 1629⁹, 4 mai 1632¹⁰ și 5 mai 1674¹¹, referitoare la satele Ostăpcani, Teșori, Tămășeni și Piscani, toate sate dependente de mănăstiri — se poate constata că locuitorii acestor sate sînt scutiți, ca și coloniștii, de toate „dările și slujbele”, iar „darea împărătească”, în cazul cînd o plătesc, o dau „cu rupta... la sveti Dimitrie și la... sveti Gheorghie”¹².

Din actele analizate mai sus rezultă clar că regimul juridic și administrativ al satelor de colonizare începuse să se aplice și în cadrul satelor aservite. Tendința aceasta se manifestă ca urmare a faptului că regimul domonial al acestor sate venea cu unele forme noi de exploatare, care constau în înlocuirea succesivă a vechilor forme de rentă prin forma rentei în bani, corespunzătoare unui stadiu mai avansat de dezvoltare a forțelor și relațiilor de producție. În Moldova, acest stadiu se simte mai ales în veacul al XVII-lea, adică în cea de-a doua etapă a procesului de colonizare ce a format obiectul cercetării de față.

Extinderea regimului de colonizare și în alte sate aservite, îndeosebi în cele mănăstirești, reprezintă, pe lîngă alte dovezi, o mărturie incontestabilă că țaranii din satele de pămînteni vedeau în regimul coloniștilor o stare socială mai ușor de suportat în raport cu condițiile grele de viață existente în cadrul satelor lor. De altfel, numai așa se explică lupta coloniștilor de a-și prelungi cît mai mult timp regimul de „slobozie” și totodată tendința țaranilor aserviți de a adopta modul lor de viață și de organizare, mod care-i apropia în multe privințe pe coloniști sau „sloboziani”

¹ Vezi actul din 5 mai 1632, la Arh. st. Iași, CCCXXIII/38, orig. rom.

² Academia R.S.R., LXXVII/49, orig. rom.

³ *Ibidem*, LXXVII/52, orig. rom.

⁴ Arh. st. București, ms. nr. 629, f. 286—286v, copie slavă.

⁵ *Ibidem*, f. 365—366, copie slavă.

⁶ Institutul de istorie al Academiei R.S.R., orig. slav.

⁷ Arh. st. București, ms. nr. 629, f. 361—362, copie slavă.

⁸ *Documente privind istoria României*, A, sec. al XVII-ea, vol. IV, p. 236.

⁹ Arh. st. București, *M-rea Galata*, VI/18, orig. rom.

¹⁰ *Ibidem*, II/9, orig. rom.

¹¹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 43.

¹² *Ibidem*.

ANEXA*

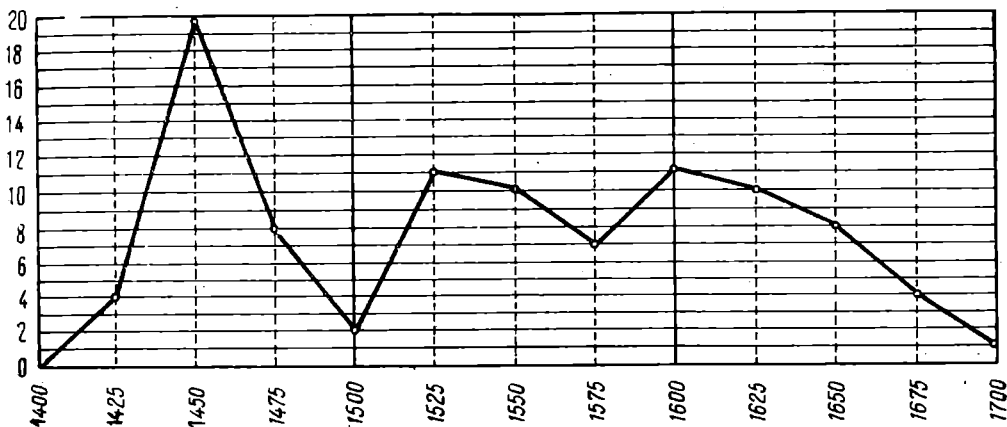

fig. 1

Graficul de sus (fig. 1) reprezintă procesul întemeierii satelor de colonizare pe moșile boierești în perioada 1400—1700.

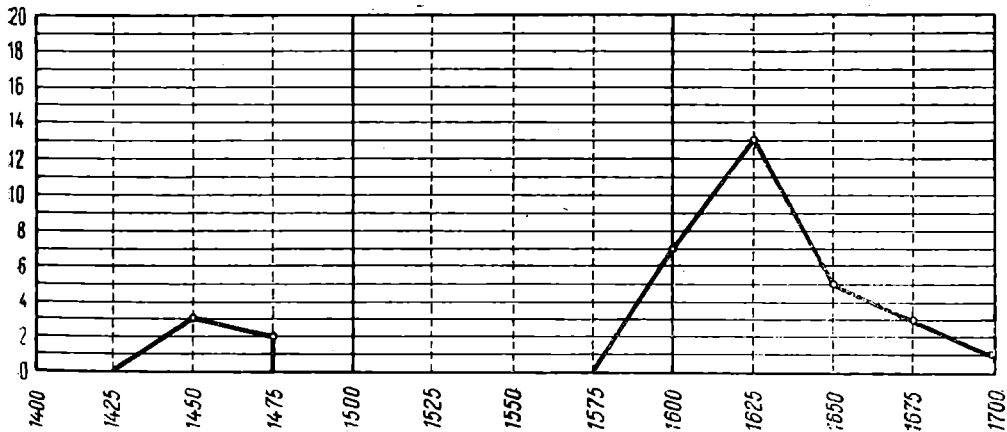

fig. 2

Graficul de jos (fig. 2) reprezintă procesul întemeierii satelor de colonizare pe moșile mănăstirești în perioada 1400—1700.

* Graficele din anexa de față au fost executate de Victor Brățfăleanu, cartograful principal la Facultatea de Istorie-Geografie de la Institutul Pedagogic din București, căruia îi mulțumim și pe această cale.

de regimul juridic al țăranilor liberi¹. Din aceste tendințe contradictorii avea să rezulte o normă medie de exploatare, care a făcut ca gospodăriile țărănești să nu se destrame complet și să fie asigurate astfel veniturile stăpînilor feudali.

Această concluzie referitoare la regimul domeniial al țăranilor coloniști este desigur valabilă numai atîta timp cît dura perioada anilor de „scutiri“. Asemenea scutiri, așa cum am văzut, au depășit pentru unele sate trei sferturi de veac. În Moldova, ca de altfel și în Țara Românească, regimul domeniial născut prin colonizare s-a menținut mai mult timp în acele sate în care efervescența luptei de clasă a țăranimii a fost mai puternică. Nu este însă mai puțin adevărat că multe sate moldovene, înființate prin colonizare în secolele XV—XVII, au căzut și ele mai devreme sau mai târziu în regimul obișnuit al șerbiei, iar țăranii coloniști s-au pierdut cu timpul în marea masă a țăranilor „vecini“. Ceea ce a rămas pînă la urmă de la satele întemeiate prin colonizare a fost regimul juridic și administrativ creat de ele, care va înrîuri, așa cum am arătat, modul de viață al țăranilor pămînteni.

---

¹ Cf. D. Mioc, H. Chircă et St. Ștefănescu, *L'évolution de la rente féodale en Valachie et en Moldavie du XIV-e au XVIII-e siècle*, în „Nouvelles études d'histoire“, vol. II, Bucarest, 1960, pp. 223—224.